

Overweging zondag 21 januari 2018, Citykerk Het Steiger

Voorganger: ds. Thalien Koopman

Week van het Gebed voor de Eenheid, met Bijbelteksten voorgesteld door kerken in de Cariben: Exodus 15: 1-6, 21-22; Romeinen 8: 15a

Zusters, broeders, verenigd in Christus,

‘Weggedoken in de hoek van ieder huis van enige omvang zat een ding, dat zelf geen huis had dat hij het zijne kon noemen, zonder rechten, zonder uitzicht op beter.

Het ding was het slachtoffer van iedere gril, uitlaatklep voor ieder humeur, voorwerp van elke vorm van onbeheerst gedrag, object van iedere denkbare lust.

Hij – of erger nog: zij – zat daar om te worden gebruikt, geslagen, overladen met scheldwoorden, weggeschonken of verkocht, al naargelang het de meester beliefdde. Het had financiële waarde, maar geen waardigheid, geen belang als individu, geen status, geen rechtspositie.’

Dit is de slaaf, geketend aan een afschuwelijk slavenbestaan, zoals we die ook al in de oudste Bijbelse verhalen tegenkomen. Slavernij en Bijbel...geen gemakkelijk verhaal.

- Met de Bijbel in de hand onderwierpen kolonisten de oorspronkelijke bewoners van de Cariben.
- Met de Bijbel in de hand werd een bovenlaag van de Europeanen schatrijk van de aanvoer van goedkope arbeidskrachten uit Afrika, India, China. Degenen die de overtocht overleefden, wachtte een slavenleven.
- Met de Bijbel in de hand was er trouwens een enkeling, die protesteerde tegen de onmenselijke behandeling van slaven. Zo had je in Zeeland een ds. Smytegeld, predikant van de zwaarste soort. Hij was één van de weinigen, die op Bijbelse gronden de slavenhandel principieel afwees. Dat maakte hem niet geliefd bij de kooplieden in Middelburg, enige tijd het centrum van de Nederlandse slavenhandel.
- Met diezelfde Bijbel in de hand reikten Europese zendelingen óók een bron van troost en zelfbewustzijn aan. De Bijbel hielp slaven hun leven fundament en waardigheid te geven. Voor veel slaven werd de Bijbel krachtig symbool van bevrijding.

Slavenleider Tula leidde op Curacao een slavenopstand. Tegen de pater franciscaan, die namens de slavenhouders komt onderhandelen, zegt hij: “Ze

hebben ons erg slecht behandeld, pater. Wij willen niemand kwaad doen maar wij willen wel vrijheid. Heer pater, komen alle mensen niet voort uit Adam en Eva?”

Tula is niet de eerste en niet de laatste slavenleider, die eindigt aan een kruis. Zijn botten gebroken, zijn gezicht verbrand. Naderhand wordt zijn hoofd afgehakt, op een paal gespietst, zijn lichaam in zee gesmeten. Beroerd en stil word je ervan.

Dragende krachtbronnen vol Bijbelse beelden waren in al deze ellende de slavenliederen. Mix van protestsong, werklid, klaagzang, spotlied, geloofs-, liefdeslied. Om uit te houden op de plantages, in de bijtende zoutpannen, in de slavenbarakken, wat niet uit te houden viel. Daarom is het treffend dat de Caribische voorbereidingsgroep voorstelt vandaag niet zozeer op het Exodusverhaal in te zoomen, maar juist op het oeroude *lied* van Mozes en Mirjam. (NB De eerste vrouw, die zingt in de Bijbel, zingt God omhoog en machtswellustelingen omlaag, net als eeuwen later haar naamgenootje Maria in het Magnificat).

Waarom die onderbreking van een spannend bevrijdingsverhaal met een lied? Lieder kunnen bijzondere betrokkenheid teweegbrengen. Melodie en ritme raken op andere wijze dan taal. Het bevrijdingslied van Mozes en Mirjam wil je met huid en haar meenemen naar intense opluchting en dankbaarheid, van mensen die ternauwernood ontsnapt zijn aan wrede onderdrukkers. Of de door ons gezongen: ‘Kantiek van Mozes’ dan wel ‘Go down Moses’ erin slagen dit soort diepe emoties ‘ons te binnen te zingen’, laat ik aan u.

De compositie van de liedtekst in de Hebreeuwse bijbel is opmerkelijk. Het oorspronkelijke lied bestaat niet uit lopende zinnen, maar uit woorden die als legostenen op elkaar zijn geplaatst. Je vindt die techniek alleen bij dit Exoduslied. Het is een soort reminder voor latere generaties. Mensen die later leven hebben de strijd in Egypte niet gekend. Ze zouden het danklied wel eens gemakkelijk in de mond kunnen nemen. Maar dan is er altijd weer die vorm van legostenen, die herinnert aan de rotstenen die hun voorouders in Egypte hebben moeten bakken, slepen, tillen, in de meest miserabele omstandigheden.

Vanaf het andere continent hebben onze Caribische zusters en broeders ondertussen nog iets anders blootgelegd. Eenheid, al deel je je focus op Christus, is niet alleen maar mooi en verbindend, lief en aardig, maar ook ingewikkeld, irritant en soms behoorlijk pijnlijk. De verbondenheid van Caribische en Europese christenen is geladen met hoogten en diepten van

omstreden traditie en geschiedenis. Dat hoeft niet het einde van verbondenheid te zijn, maar het schuurt wel.

Je kunt alleen samen helen in dit land, vertelt een nakomeling van Surinaamse slaven, als niet alleen de Europese geschiedenisverhalen, maar evengoed ónze geschiedenisverhalen verteld en gehoord worden, als het Nederlandse aandeel in de zwarte bladzijden ook benoemd kan worden.

We keren terug naar het loflied van Mozes en Mirjam. Absoluut, een feestelijke, opgetogen bedoening. God die zich als Redder laat kennen, ongedacht, onverwacht!

Enkele dingen moeten daar nog over gezegd.

1. Het lied is nog niet uit en daar staat Israël in de gortdroge woestijn. Geen idee hoe het verder moet. Het lied verstomt, het gekanker begint. Dat is de geloofsweg ten voeten uit: Gods hand heel soms even ervaren, maar vooral doormaken aan de heidenen te zijn overgeleverd. Het zal zo veertig lange jaren voortduren. God is voor mensen niet zomaar te kennen. Zeker niet te herkennen, zoals wij dat graag hebben.

2. Andere kanttekening: in 2018 vragen wij ons af: is het wel gepast om zo te gaan staan jubelen bij de ondergang van je tegenstander? Ben je dan niet even onmenselijk en meedogenloos? En het godsbeeld uit dit lied, dat mag dan mythische beeldspraak zijn, maar wat moet je ermee?

Ik las een interview met de Syrisch-christelijke Hana. Zij vluchtte met haar familie enkele jaren geleden uit de kapotgeschoten stad Homs naar Duitsland. Als professioneel zangeres zingt ze mee in Händels versie van 'Israël in Egypt', waarin het lied van Mozes en Mirjam woord voor woord is opgenomen.

'Händels muziek is schitterend', vertelt zij, 'maar ik heb wel problemen met de tekst. In Exodus 15, vers 3 wordt namelijk gezongen: The Lord is a Man of War. Gott ein Mann des Krieges? (in het Duits klinkt dat nog verontrustender). Wie heeft dat geschreven?', vraagt zij zich af. 'Ja, een mens natuurlijk'. En dan vervolgt ze: 'Voor mij als christen kan God onmogelijk Man van Oorlog zijn. Dat een moeder, wier kind door IS onthoofd is, om vergelding roept, ja daar kan ik inkomen. Maar wraak leidt tot niets. Ik heb té veel mensen met haat in de ogen gezien om dit met mijn God te verbinden.' Hana heeft daarom iets bedacht. Aan het einde van hun optreden zal ze nog iets zingen. Geen Händel, geen Bijbeltekst, maar een klein Syrisch lied. Het gaat daarin om een wandeling langs de zee, in het maanlicht, in de stilte.

Een oude rabbijn, overlevende van de kampen, hoorde ik ooit in een radiogesprek zeggen, dat dit soort Bijbelteksten, - ook in de Psalmen komen heftige uitingen van wraak voor -, alleen in de context begrepen kunnen worden. Dat wil zeggen als oer-menselijke ontlading na wat aan vernederingen

door wrede mishandelaars doorstaan is. En dat deze teksten eigenlijk niet meer hardop gezongen, hoe begrijpelijk dat ooit ook was, maar eigenlijk alleen nog *gefluisterd* kunnen worden ...

Syrische Hana kan niets met het Godsbeeld 'Man van Oorlog'. Het staat er wél in één van de oudste verhalen van onze Bijbel. Ook andere menselijke eigenschappen worden Hem hier toegedicht. God smijt met Egyptische soldaten, Hij verheft zijn sterke arm. Al voelen wij ongemak, het is wél menselijk. Misschien al te menselijk in proberen te zeggen wat niet te zeggen *is*, namelijk hoe levensreddend God beleefd is. Zie het als een pogen de zeldzame geloofservaring te benaderen dat Hij met ongedachte kracht in de geschiedenis werkzaam is.

Wie/Wat wij God noemen, is natuurlijk meer-dan-persóónlijke kracht, zeg ik. Maar wat weet ik er eigenlijk van? Ik kan alleen een vermoeden hebben van wat boven mij uitgaat. Ook ik kan geen afstand nemen om het te beschrijven, want God omvat mij en niet andersom.

De tekstkeuze van de Caribische kerken voor de week van gebed voor de eenheid is er één, waar nog veel meer over te zeggen valt. Ik beperk me hier tenslotte tot een doorsteekje naar het evangelie, waarin op een gegeven moment ook sprake is van nacht en stormgebruis, paniek, Jezus die opeens ook zijn pad dwars door de golven gaat. De leerlingen zijn volstrekt de kluts kwijt en vrezen een spook te zien. Jezus zegt dan niet geruststellend: 'niet bang zijn, ik ben het máár.' Nee, Hij zegt veelbetekenend: 'IK BÉN, vrees niet.' IK BEN dat is de onuitsprekelijke Godsnaam van de Eeuwige, in het lied van Mozes en Mirjam vers voor vers bezongen.

Als in de Bijbel pogingen worden gedaan de macht van God te beschrijven, kom je altijd weer de zee tegen als de grote mythische tegenmacht bij uitstek, waar de God van Israël niet comfortabel bij uit de buurt blijft. Nee, waar dwars doorheen zijn pad loopt.

'In den beginne' zweeft Gods Geest al over de wateren, beweegt God zich midden in de chaos om er licht uit te roepen en ruimte te maken. Zó gaat het ook bij doortocht van het volk Israël en zo gaat het bij Jezus tocht over de zee, Petrus' zinken als een baksteen. Petrus, onze opmerkelijke mede-leerling, primus inter pares, moet leren dat het hier niet om wonderbaarlijk waterverkeer gaat. De les is, dat Jezus' gang over de golven openbaring is van de God die ER IS. ER IS in het geworstel van mensen. Dat wij daarvan een vermoeden behouden bij tegenwind, als het water aan de lippen staat. En dat, voor het geval we net als Petrus naar de diepte zinken, IK BEN, IK ZAL ER ZIJN ons in het nekvel zal grijpen. Moge dit zo zijn.